

Ivo POSPÍŠIL

Problém tzv. syntetických oborů a předmětů ve filologii obecně a slavistice zvláště (Pohled do nedávných dějin i současnosti)

**The Problem of the So-Called Synthetic Disciplines and Subjects in
Philology in General and in Slavonic Studies in Particular (View of Recent
History and the Present Time)**

The author of the present article deals with new methodological and didactic conception of Slavonic studies, especially with its area structure, and the role of the so-called synthetic disciplines and subjects which – in the case of Brno Slavonic studies – are represented by theory of area studies, philological-area studies, comparative literary studies, comparative study of Slavonic literatures, world literature for slavists; they form certain links of the Slavonic studies conceived in a modern and global way.

Key Words: new conception of Slavonic studies; Slavonic area studies; synthetic disciplines and subjects; theory of area studies; philological-area studies; comparative literary studies; comparative study of Slavonic literatures; world literature for slavists

Přelom 80. a 90. let 20. století přinesl – kromě jiného – také průlom do tradiční koncepce filologie. Je jen logické, že nejhlubšími zásahy prošla právě slavistika. V případě tzv. západní filologie došlo k zcela jiným posunům a bylo by jistě důležité se těmito problémy už v blízké budoucnosti seriózně a hluboce na srovnávací bázi zabývat. V podstatě lze povrchově shrnout, že došlo často k mechanické aplikaci cizích výukových i tzv. výzkumných modelů v podstatě podle těch, kteří byli

po ruce; to mohlo být jistě dobově inspirativní, zejména se tím mohla zlepšit praktická znalost jazyků a přece jen lepší možnosti pobytů a stáží vedly k rozvoji řečových dovedností a návyků. Naopak se všem oslabil vztah k domácímu prostředí, ale jistě to nelze generalizovat – zde záleželo a dosud hodně záleží na poměrech na konkrétních pracovištích. Celkově však lze konstatovat oslabení tradičních domácích postupů, někdy i k likvidaci nebo rozptylu či rozostření i uznávaných vědeckých škol a co je nejdůležitější – mizení osobitého českého přístupu k cizí filologii, ale i to je bolest všeobecná. Jde o to, aby se např. na českých univerzitách neučila rusistika, anglistika nebo germanistika jako v Moskvě, Londýně nebo Berlíně, ale jako v Praze, Brně nebo Olomouci. Specifický vědecký přístup v rámci cizí filologie byl se měl opírat také o české vědecké a kulturní tradice: právě z konfrontace domácího a cizího lze vytěžit metodologické i metodické maximum, což by znamenalo integraci cizí filologie do našich kulturních vrstev, na druhé straně mohlo přispět k poznání cizích jazyků a literatur nejen ve vztahové sféře, tedy na bázi srovnávací ve smyslu ohlasů „velkých“ literatur v našem prostředí, tj. v rovině aplikační, ale i na úrovni obecné. Filologie není fyzika a vždy více souvisela s kulturním prostředím, byla součástí vědy, ale i kultury jako řetězce společensky sankcionovaných hodnot (i když i zkoumání kulturních aspektů přírodních věd je důležité a dnes značně podceňované). Slavistika trpěla od počátku 90. let 20. století handicapem konzervatismu a jakoby určitého protežování za minulého režimu let 1945/48–1989, ale to bylo jen zdání. Naopak: slavistika jako vnucený koncept byla spíše „kartou“, kterou se hrálo, když se to hodilo (slovanství J. V. Stalina), ale nepotřebnou veteší, když už nebyla zapotřebí (likvidace Slovanského ústavu v 60. letech minulého století, když se dala přednost historii socialistických zemí). Slovanství bylo považováno za něco vysloveně reakčního, netřídního, „carského“ (panslavismus, slavjanofilství), podle momentálních ideologických potřeb. Upozornil na to – dobově velmi odvážně – Frank Wollman, když komentoval protislovanské postoje klasiků marxismu: ty byly ovšem zcela pochopitelné, neboť štěpení národní a jazykové neodpovídalo ekonomické dominantě jejich učení.¹

Slavistika a v ní zvláště rusistika v důsledku svého údajného politického „provinění“ byla v těsně porevolučním Československu chápána jako reziduum minulosti, což se po roce 1989 projevilo v radikálním úbytku studentů zhruba na

¹ Viz F. Wollman: *Slavismy a antislavismy za jara národů*. Academia, Praha 1968. Viz I. Pospíšil: *Slavismy a antislavismy za jara národů* Franka Wollmana: analýzy a přesahy. *Slavica Litteraria*, X 9, 2006, s. 85–93. I. Pospíšil: *Das Slawenthum und die Welt der Zukunft* Ľudovíta Štúra, edice Josefa Jiráska, Wollmanovy *Slavismy a antislavismy za jara národů a jejich přesahy*. In: *Zrkadlenie/Zrcadlení*. Česko-slovenská revue 2006, č. 4, s. 34–44. I. Pospíšil: *K civilizační roli Ruska a SSSR: Vasilij A. Žukovskij – Ľudovít Štúr, Břetislav Palkovský*. In: *Areál Ruska ve světle historických výročí (1709, 1812, 1941, 1991): jazyk – literatura – dějiny kultury*. Eds: Ivo Pospíšil, Josef Šaur. Masarykova univerzita, Brno 2012, s. 139–156. ISBN 978-80-210-5904-7.

Problém tzv. syntetických oborů a předmětů ve filologii obecně

desetinu. Hlavním úkolem bylo tedy obor „rehabilitovat“, zatraktivnit, ukázat jej z nečekaného zorného úhlu, zejména ve sféře literatury (literární emigrace, tamizdat, samizdat, „navracená literatura“), což v jistém smyslu ulehčila, ale v jiném zase zkomplikovala tzv. glasnosť a perestrojka. To však byl jen začátek: ukázalo se, že ruština jako jazyk a rusistika jako obor ztratily svůj význam tváří v tvář finalizaci perestrojky vedoucí ke katastrofě a rozpadu SSSR, sovětského impéria, jak se tehdy říkalo. Pád mocenské prestiže Ruska a SSSR vedl k obnově starší koncepce slovanské filologie nebo slavistiky, k rozvoji (často umělému) tzv. malých slavistických oborů. Vcelku lze konstatovat, že to byl proces zdravý, i když – jako u nás se vším – má své zbytečné krajnosti (český „odezdikezdisumus“). Postupně se totiž ukázalo, že ruština a rusistika si svůj význam udrží a dokonce zvětší: to nám napověděli zejména na Západě, především v anglosaském světě, kde na politické změny v naší části Evropy v této oblasti příliš nereagovali, novou slavistiku nebudovali (neboť areálové koncepce tu pěstovali vždy v rámci studia nepřítelů za studené války) a naopak posilovali rusistiku. Na kongresu MAPRJAL konaném v Bratislavě, záměrně v netradičním intervalu v roce Puškinova jubilea (1999), jsem ve svém vystoupení, mimo jiné před znepokojeným velvyslancem Ruské federace na Slovensku, vyslovil názor, že význam ruštiny a všeho ruského bude stoupat až se stoupajícím významem Ruska jako po svém demokratického, ekonomicky silného státu: rozklad vede jen k jejich oslabení a žádný MAPRJAL to nezmění. Slovenští hostitelé byli také poněkud zneklidněni, ale všichni jsme věděli, že tak to funguje, i když s ruským specifíkem.

V roce 1995 vznikl na Filozofické fakultě Ústav slavistiky s návazností na tradici Slovanského semináře jako zakládajícího pracoviště Masarykovy univerzity. Zde již bylo jasné, že rusistika je a zůstane dominantním oborem: do roku 1994 se tu ještě v jiném organizačním rámci rozvíjela ukrajinština, v minulosti potlačená a mimo Univerzitu Karlovu nepovolovaná jako samostatný obor, údajně pod tlakem sovětských úřadů, rozvíjela se polonistika, jihoslovanské filologie a balkanistika, později poprvé na Moravě a rok po Praze slovakistika. V podstatě během 10–15 let se počet oborů na slavistice rozšířil na sedmáct a obepnul takřka celou filologickou slavistiku ve všech formách studia včetně sedmi komisí doktorského studia v rámci oborové rady Filologie, habilitačního a profesorského jmenovacího řízení. Se syntetickým magisterským oborem slavistika a s přesahy k jiným oborům, zejména v teorii areálových studií, filologicko-areálových studiích a literární komparatistice tak postupně vzniká komplex slavistiky jako široké areálové disciplíny syntetického charakteru, jenž záměrně buduje na návaznosti na tradici: ukázalo se totiž, že v minulosti toho bylo více „k vyzvednutí“, než se všeobecně myslí. Syntetičnost byla od samého počátku slavistiky (tedy zhruba od konce 18. století) i v začátcích Masarykovy univerzity přirozenou součástí slavistiky, v nové době jen s novými přístupy a akcenty. Obecně si myslím a víckrát jsem to napsal, že naše filologické a snad i humanitní a sociálněvědní disciplíny se nevyvíjejí

v revolučních skocích, neprezentují převratné objevy, ale spíše jen posuny důrazu, nové „nasvícení“ starého materiálu, neustále redefinují a přehodnocují v nových souvislostech. Sice platí, že „nihil novi sub sole“, ale změny tu jsou: formulovali jsme je v neradikálním pojetí areálových, resp. filologicko-areálových studií.²

² V rámci brněnské koncepce areálových studií a jejich variant vznikaly různé publikace, knihy, studie, mimo jiné: Areál – sociální vědy – filologie. Ed. Ivo Pospíšil. Kabinet integrované žánrové typologie, Ústav slavistiky, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2002. Ivo Pospíšil – Miloš Zelenka: Historie, filologie a areálová studia. K příspěvku Vladimíra Goňce Založení Českého národního komitétu pro středoevropská a východoevropská studia (ČMM 120, 2001, č. 1, s. 288–290). Časopis Matice moravské, roč. CXXI/2002, č. 1, s. 145–149. Česko-slovenské vztahy v slovanských a středoevropských souvislostech (Meziliterárnost a areál). Brněnské texty k slovakistice IV. Editoři: Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Ústav slavistiky FF MU, Brno 2003, 212 s. ISBN 80-210-3111-5.

Klíčové problémy slovanských areálů. Ed.: Ivo Pospíšil. Univerzita třetího věku, Masarykova univerzita, Brno 2009. Problémy slovakistiky v zrcadle areálové filologie. Ed. Ivo Pospíšil. Ediční série: Brněnské texty z filologicko-areálových studií, sv. 3, editor série: Ivo Pospíšil. Česká asociace slavistů se sídlem v Brně s finanční podporou Literárního informačního centra v Bratislavě ve spolupráci se Slavistickou společností Franka Wollmana, Středoevropským centrem slovanských studií a Seminářem filologicko-areálových studií Ústavu slavistiky FF MU. TRIBUN EU, Brno 2010. ISBN 978-80-7399-965-0. Areálová slavistika a dnešní svět. Monografie z filologicko-areálových studií. Ed.: Ivo Pospíšil. Česká asociace slavistů. Tribun EU, Brno 2010. ISBN 978-80-7399-987-2. Středoevropský areál ve vnitřních souvislostech (česko-slovensko-maďarské reflexe). Eds: Ivo Pospíšil – Josef Šaur. Masarykova univerzita, Brno 2010, s. 49–55. ISBN 978-80-210-5300-7. Evropské areály a metodologie (Rusko, střední Evropa, Balkán a Skandinávie). Eds: Ivo Pospíšil, Josef Šaur. Masarykova univerzita, Brno 2011, ISBN 978-80-210-5434-9. Areál Ruska ve světle historických výročí (1709, 1812, 1941, 1991): jazyk – literatura – dějiny kultury. Eds: Ivo Pospíšil, Josef Šaur. Masarykova univerzita, Brno 2012, s. 3–4. ISBN 978-80-210-5904-7.

Viz také naše studie: Nová literatura a areálová studia. In: Litteraria Humanitas XII. Moderna – avantgarda – postmoderna. Editoři: Danuše Kšicová, Ivo Pospíšil. Brno 2003, s. 7–19. Kulturologie a brněnský projekt Areál – sociální vědy – filologie. In: Zošity 2004, č. 4, Ústavu národních a národnostných kultur, Fakulta stredoerópskych štúdií UKF v Nitre, Kultúra a súčasnosť, s. 47–57. Kulturní dialog a areálová studia (několik poznámek o spojitosti pojmů). Dialog kultur III. Sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí pořádané ve spolupráci se Společností Franka Wollmana při FF MU v Brně a Českou asociací rusistů. Hradec Králové 26. 10. 2004. Oftis, Ústí nad Orlicí 2005, s. 17–24. Co je to areálový výzkum. Cíle, metody, problémové okruhy, tendence a příklady. In: Břetislav Horyna, Josef Krob (eds): Cesty k vědě. Jak správně myslet a psát. Nakladatelství Olomouc, Olomouc 2007, s. 90–108. ISBN 978-80-7182-223-3. Areálová studia a filologie, evropské areály, Rusové – střední Evropa – Morava. In: Inovace postgraduálního vzdělávání učitelů ruštiny. Akreditace MŠMT pod čj. 4132/2007-25-23, nositel projektu Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, koncový řešitel pro-

Problém tzv. syntetických oborů a předmětů ve filologii obecně

jektu Jiří Gazda, Ústav slavistiky FF MU, ed.: Květuše Lepilová. Vydal Repronis, Brno 2007, ISBN 978-80-7329-170-9 (CD). Literární komparatistika, areálová/kulturní studia, teorie literárních dějin a problém hodnoty v současné literárněvědné praxi. Opera Slavica 2009, č. 1, s. 20–33. ISSN 1211-7673. Slavistika a areálová studia. Almanach Nitra 2009, Nitrianska odbočka Spolku slovenských spisovateľov, Nitra 2009, s. 270–277. Teorie literárních dějin, literární komparatistika a identita národních literatur (problém východoslovanského areálu). In: Ukrajnistika: minulost, přítomnost, budoucnost. Sborník vědeckých prací. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky. Eds: Halyna Myronova, Oxana Gazdošová, Petr Kalina, Olga Lytvynyuk, Jitka Micháliková, Libor Pavlíček. Brno 2009, s. 463–474. ISBN 978-80-210-4964-2. Areál a jeho vztahy. In: Novaja rusistika 2009, No. 2, s. 70–78. ISSN 1803-4950. Minulost a současnost areálů: strategie a klíč k dnešku. In: Areálová slavistika a dnešní svět. Monografie z filologicko-areálových studií. Ed.: Ivo Pospíšil. Česká asociace slavistů. Tribun EU, Brno 2010, s. 389–402. ISBN 978-80-7399-987-2. Areálové strategie, nacionalita, historicitas/status quo a ponorné řeky dějin. In: Středoevropský areál ve vnitřních souvislostech (česko-slovensko-maďarské reflexe). Eds: Ivo Pospíšil – Josef Šaur. Masarykova univerzita, Brno 2010, s. 49–55. ISBN 978-80-210-5300-7. Prostorovost/spaciálnosť/areálovosť a literatura. World Literature Studies, vol. 2 (19) 2010, s. 61–73. ISSN 1337-9690, 1337-9275.

Areálová studia a filologie, evropské areály, Rusové – střední Evropa – Morava. In: Aktuální otázky vyučování ruštině. Příručka 1, Texta CD, Projekt Inovace postgraduálního vzdělávání učitelů ruského jazyka na ZŠ a SŠ (2010–2012) v OPVK pro Jihomoravský kraj, Masarykova univerzita, Brno 2010, s. 1–17, ISBN 978-80-210-5316-8. Slavistika/rusistika, její nové polohy, centra, tradice a inovace. In: Aktuální otázky vyučování ruštině. Příručka 1, Text a CD, Projekt Inovace postgraduálního vzdělávání učitelů ruského jazyka na ZŠ a SŠ (2010–2012) v OPVK pro Jihomoravský kraj, Masarykova univerzita, Brno 2010, 12 stran, ISBN 978-80-210-5316-8. Problém Ruska a Evropy na českém, slovenském a československém pozadí. In: Evropské areály a metodologie (Rusko, střední Evropa, Balkán a Skandinávie), Kulturní areál Ruska včera a dnes (Rusko a Skandinávie, Rusko a střední Evropa, Rusko a Balkán). Eds: Ivo Pospíšil, Josef Šaur. Masarykova univerzita, Brno 2011, ISBN 978-80-210-5434-9, s. 7–20. Smysl slavistiky, metodologija i geopolitičeskije problemy sovremennosti v Jevrope. In: Evropské areály a metodologie (Rusko, střední Evropa, Balkán a Skandinávie), Bělehrad – Brno: nová témata, metody a problémy, Eds: Ivo Pospíšil, Josef Šaur. Masarykova univerzita, Brno 2011, ISBN 978-80-210-5434-9, s. 273–278. Filologicko-areálová studia, evropský projekt na Ústavu slavistiky v Brně a jejich souvislosti. In: Dialog kultur VI. Eds: Miroslav Půža a Jakub Konečný. Katedra slavistiky Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, TRIBUN EU, Brno 2011, 12 s., ISBN 978-80-7399-199-9. Genologie a problém areálových studií. In: Genologické a meziliterární štúdie 4. Prieniky do areálu. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešovensis, Literárnovedný zborník 35, Prešov 2011, ISBN 978-80-555-0410-0. Materiály z dějin a současnosti areálu Lužice a Lužických Srbů. Dílna, sonda a emblém skeptické vize. In: Radek Čermák, Giuseppe Maiello: Nástin dějin a literatury Lužických Srbů. Středoevropské centrum slovanských studií, edice Evropské obzory, Brno 2011, s. 5–6. ISBN 978-80-86735-09-2. Libor Pavera, Ivo Pospíšil a kolektiv: Filologie, areál a praxe.

Dějiny nejednou ukázaly, že revoluční, radikální a násilné zvraty jsou sice občas nutné, neboť řeší – alespoň dočasně – neschopnost dosavadních systémů a elit, ale současně přinášejí řadu škod v ekonomice, politice, morálce, kultuře i ve vědě. Na jedné straně je to velká inspirace daná převratnými skutečnostmi, na straně druhé je tu budována násilná diskontinuita, která různé oblasti včetně vědy vrhá zpět do dávnější minulosti. To vedlo jednak ke kvantitativnímu rozvoji komplexní slavistiky (zvýšení počtu oborů), ale také k vnitřním metodologickým i metodickým proměnám. Doktorské studium Teorie areálových studií působila na další obory ve smyslu transcendence od filozofie k historicko-politologickému pohledu.

Inovativnost v současných filologických oborech, sv. I., Verbum, Praha 2012, s. 8–22. ISBN 978-80-905177-3-8. Literary History, Poststructuralism, Dilettantism and Area Studies. In: *Kako pisati literarno zgodovino danes? Razprave*. Uredila Darko Dolinar in Marko Juvan. Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Ljubljana 2003, s. 141–157. Literary History, Poststructuralism, Dilettantism, and Area Studies. In: *Writing Literary History. Selected Perspectives from Central Europe*. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien 2006, s. 141–152. ISBN 3-631-53433-7. The Problem of Value and Equality in Comparative Literary Studies: the Past and the Present (Some Comments on the Conception of „Area Value“). In: *The Horizons of Contemporary Slavic Comparative Literature Studies*. Ed. by Halina Janaszek-Ivaničková. Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2007, s. 39–49. ISBN 978-83-7151-779-2 Teorija ruskoj literatury v slavjanskom kontekste v koncepcii areal'nyh i žanrovych issledovanij, stilistiki i poetiki. In: *Česká slavistika 2008*. Eds: Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Česká asociace slavistů, Literárněvědná společnost, pobočka Praha, Academicus, Brno – Praha 2008, 371 s. ISBN 978-80-87192-00-9, s. 227–245. Brnenskaja škola literaturnoj komparativistiki i genologii/žanrologii i areal'noje izučenije slavistik: jeje istoki v kontekstual'nyh svjazjach. In: *Izučavanje slovenskih jezika, književnosti i kultura kao inoslovenskih i stranich*. Red. Bogoljub Stankovič. MAPRJAL, Slavističko društvo Srbije, Beograd 2008, s. 278–293. ISBN 978-86-7391-023-9. The Permanent Crisis, Or Can, Could or Should Comparative Literary Studies Survive? Between History, Theory and Area Studies. *World Literature Studies*, vol. 1(18) 2009, s. 50–61. ISSN 1337-9690, ISSN 1337-9275. Areal'nyje issledovanija: meždu Central'noj Jevropoj i Rossijej. In: *Kultura rosyjska w ojczyźnie i diasporze*. Księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Lucjanowi Suchankowi. Pod redakcją Lidii Liburskiej. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007, s. 49–57. ISBN 978-83-233-2328-0. Areal/slavistika/ komparativistika. In: *Slavistika*, kn. XIV (2010), s. 217–225. ISSN 1450-5061 Central Europe (Mitteleuropa), East-Central Europe (Ostmitteleuropa), East and South-East Europe: Problems of European Areas. In: „New Imagined Communities“. Identity Making in Eastern and South-Eastern Europe. Kalligram and Ústav svetovej literatúry SAV, Bratislava 2010, s. 44–55. ISBN 978-80-8101-401-7. The Flexibility and Individuality of Future Philologists: the Problem of Comparative and Area Studies. In: *Challenges for Foreign Philologies. Part 1: The Bologna Process and New Curricula*. Eds: Agnieszka Będowska, Ljiljana Šarić and Libor Pavera, s. 8–21. ISBN 978-83-904037-4-8, ISBN 978-83-62292-02-8.

Problém tzv. syntetických oborů a předmětů ve filologii obecně

Kabinet areálových studií Ústavu slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, jenž od poloviny 90. let 20. století úzce spolupracoval s nově etablovanými politology také nově vzniklé Fakulty sociálních studií téže univerzity vedl k řadě publikačních výstupů a k obezřetné formulaci metodologických předpokladů, jež se postupně uplatnily v praktické výuce a ve vědě. Byla to tehdy často cesta proti proudu většiny filologie a filologů, zejména slavistů. Později, zcela naopak, bylo třeba jejich „areálový radikalismus“ krotit, aby se filologie, skutečná znalost a „řemeslo“ nerozpustilo v novinářském balastu a v „lehkých“ publicistických polohách, ale toho jsem si byl od počátku dobře vědom jako možného silného rizika – s tím ostatně bojujeme dosud. Výsledkem byla akreditace filologicko-areálových studií a propracovávání nových oborů, ale hlavně předmětů, které měly vytvářet metodologicko-metodický tmel, spojovat obory a předměty v jedno kontinuum a otvírat slavistiku jiným oborům, sociálním vědám, ale i vědám humanitním a filozofickým.

Ještě se tu zmíním o jedné zahraniční zkušenosti. Když jsem po různých kratších i delších pobytech v 90. letech minulého století (asi od 1993–4) ve Vídni (i zásluhou Vzdělávací nadace Jana Husa, přičemž jako podporovatele uvádím i tehdejšího děkana Jana Pavlíka, z Husovy nadace pak tehdejšího šéfa Miroslava Pospíšila a další a hlavně takřka zapomenutého Rakouského ústavu, který v Brně vedla dr. Jana Starek, jež se na lidi dívala podle jejich práce a kreativity; tehdy jsme jí před jejím odchodem navrhli na univerzitní ocenění, které potom opravdu dostala), pokusil jsem se o pracovní spojení s Ústavem slavistiky (Institut für Slavistik) Vídeňské univerzity. Tehdy to bylo zcela novým proudům uzavřené pracoviště, nikdo nechtěl žádné projekty, na ústavu studovali jen rakouští studenti, a když jsem přednášel bohemistům (často děti bývalých emigrantů nebo z rodin českého původu), nikdo z nich nebyl ani v Brně: to se od té doby radikálně změnilo. V navázání spolupráce má zásluhu až „říšská“ Němka Juliane Besters-Dilger, která tam tehdy pracovala (nyní se ve svém CV z Univerzity ve Freiburgu, kde dnes působí, k spolupráci s brněnskou slavistikou hlásí jen jedním článkem): pamatuji si, jak se jala své kolegy přesvědčovat, možná si na to už dnes nikdo raději nevzpomene. Z této spolupráce vyšlo několik produktů³, potom se spolupráce přerušila nebo spíše byla přerušena z rakouské strany bez bližšího

³ Litteraria Humanitas XI. Crossroads of Cultures: Central Europe, Kreuzwege der Kulturen: Mitteleuropa, Křižovatky kultury: Střední Evropa, Perekrestki kul'tury: Srednjaja Jevropa. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky, Brno 2002, editor: Ivo Pospíšil, , ISBN 80-210-2812-2, ISSN 1213-1253. Comparative Cultural Studies in Central Europe. Editors: Ivo Pospíšil (Brno), Michael Moser (Wien). Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2004, 203 s. ISBN 80-210-3374-6. Litteraria Humanitas XIII. Austrian, Czech and Slovak Slavonic Studies in Their Central European Context. Editors: Ivo Pospíšil, Michael Moser, Stefan M. Newerkla. Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 2005.

vysvětlení, pod záminkou administrativních průtahů, z důvodů, které jsou mi přibližně známy, zjevně „zásluhou“ některých českých kolegů (Bohemus Bohemo lupus), ale to dnes není podstatné, byť se to časem jistě stane tématem nějaké diplomové práce z dějin moderní slavistiky. Nicméně něco pozitivního z těchto zahraničních pohybů zůstalo: kromě doktorského programu Teorie areálových studií i rozvoje Kabinetu areálových studií, startu ediční řady Brněnské texty z filologicko-areálových studií⁴ také areálový aspekt Brněnských textů k slovakistice (viz výše) aj.

Své specifikum tu má literární komparatistika. Sídlem doktorského programu i koordinačním pracovištěm magisterského studia a příslušné komise jako součásti oborové rady Filologie je Ústav slavistiky, ale jde o obor s celofakultní platností, který jsem inicioval na počátku 21. století. Ve své době suploval také neexistující doktorské programy, například literárněvědnou anglistiku a amerikanistiku. To nebylo příliš respektováno v minulosti a není ani nyní. Bylo třeba propracovávat vnitřní strukturu a propojování jednotlivých oblastí a nově promyšlet jejich obsah. Nyní jsme ve fázi psaní nových textů a e-learningových kurzů v rámci projektu FIFA. Podívejme se nyní na několik oborů „scelovacího“ charakteru.

Například v jedné studii⁵ jsme ukázali na klíčovost kompaktního výkladu slovanských literatur, která mají ovšem nejen obecně metodologický, ale i didaktický význam. Platí však nejen pro slovanské literatury, ale například i pro literaturu světovou. I tu je zvykem výklad orientovat podle jednotlivých národních literatur nebo areálů aditivním způsobem (D. Ďurišin), i když se tu kompaktní pojetí nabízí mnohem silněji. Vidíme, že F. Wollman v Slovesnosti Slovanů⁶ došel k této celistvé

⁴ I. Šuša: Holokaust v talianskej a slovenskej memoárovej literatúre. Brněnské texty z filologicko-areálových studií, sv. 1, editor série: Ivo Pospíšil. Tribun EU a Masarykova univerzita, Brno 2009. V. Franta – I. Pospíšil: Josef Jirásek jako rusista, slovakista a umělec slova. Seminář filologicko-areálových studií, Ústav slavistiky, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, ediční série: Brněnské texty z filologicko-areálových studií, sv. 2, editor série: Ivo Pospíšil. Tribun EU, Brno 2009, ISBN 978-80-7399-892-9. Problémy slovakistiky v zrcadle areálové filologie. Ed. Ivo Pospíšil. Ediční série: Brněnské texty z filologicko-areálových studií, sv. 3, editor série: Ivo Pospíšil. Česká asociace slavistů se sídlem v Brně s finanční podporou Literárního informačního centra v Bratislavě ve spolupráci se Slavistickou společností Franka Wollmana, Středoevropským centrem slovanských studií a Seminářem filologicko-areálových studií Ústavu slavistiky FF MU. TRIBUN EU, Brno 2010.

⁵ I. Pospíšil: Problém kompaktního výkladu: světová literatura pro slavisty/ srovnávací studium slovanských literatur a česká komparatistická tradice. In: Libor Pavera, Ivo Pospíšil a kolektiv: Filologie, areál a praxe. Inovativnost v současných filologických oborech, sv. I., Verbum, Praha 2012, s. 8–22. ISBN 978-80-905177-3-8.

⁶ Frank Wollman: Slovesnost Slovanů. Eds: Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Česká asociace slavistů ve spolupráci s Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Středoevropským centrem slovanských studií a Slavistickou společností Franka Woll-

Problém tzv. syntetických oborů a předmětů ve filologii obecně

periodizaci slovanských literatur, opíraje se o pojetí nepřetržitého slovanského kontinua, jehož pojítkem jsou slavismy vyskakující často v nečekaných kulturních epochách, jako byla renesance a humanismus, baroko nebo romantismus či moderna, jež byly zdánlivě jen kosmopolitní. To Wollmana utvrzovalo v tom, že slovanské literatury vstupují se všemi svými specifiky do literatury světové právě svou schopností propojovat a scelovat, aniž by se zřikaly své vnitřní rozmanitosti, heterogenity. Jeho dělení je známé: *Stopy mytické tvorby, Církevně slovanská vzdělanost a feudálně-národní písemnictví západoslovanské, Reformace, humanismus, katolizace, baroko, Ústní epika a lyrika, Obrodná hnutí za osvícenství, Romantické obrození, Tendenční realismus, Romantická syntéza a kosmopolitismus, Moderna*.

Na tom je nejpozoruhodnější nejen kapitola o mýtu, ale především spojení zdánlivě protikladných celků (západoslovanské písemnictví a církevněslovanská vzdělanost, reformace a baroko) a složitě viděné 19. století jako prolínání romanismu a realismu, přičemž zralý realismus je nasycen romantismem a anticipuje tak modernu.

V předmětu *Srovnávací studium slovanských literatur* nám na FF MU chybí někdo, kdo by byl schopen obepnout celý tento okruh. V minulosti byl takovým člověkem prof. Ivan Dorovský, později se tento předmět všelijak reformoval, zejména proto, že si nikdo netroufal přednášet studentům celou látku srovnávacím způsobem (pokoušel jsem se aspoň prolnout východoslovanský celek se sondami na slovanský jih a západ, ale ne materiálově plnohodnotně). Pravda však je, že ani F. Wollman, jistě ani Máchal nebo Horák neuměli všechno nebo neměli vše načteno a hloubkově a odborně přes sekundární literaturu prožito. Vidět je to i v Horákových studiích z ruské literatury, jež jsou značně povrchní, málo poetologické, spíše obecně kulturní, závislé na ruských přístupech, řekl bych přímo esejistické, rétorické a patetické. Je zřejmé, že každý měl jádro svých znalostí v jisté omezenější oblasti, Wollman hlavně v jihoslovanské a v dramatice jako takové, Horák spíše v komplexu česko-rusko-polském, Máchal ve folkloru, české literatuře a v obecně slovanském přehledu. To jistě není hanba, ale studenti si všimnou kvality vykládaného materiálu. Kombinovalo se i povinně výběrově ve variantách západoslovanské, východoslovanské a jihoslovanské, ale to nedává oprávnění nazývat tento předmět komplexně. Jistým provizorním řešením zůstává zase stří-

mana. Red.: Eva Niklesová, redakční spolupráce: Natália Čuveleva. 2. vyd. (1. vyd. 1928). TRIBUN EU, Brno 2012. ISBN 978-80-263-0223-0. Střední Evropa jako křížovka metodologií: *Slovesnost Slovanů* Franka Wollmana – tradice a souvislosti (Nad druhým českým vydáním). Spoluautor: Miloš Zelenka. In: Frank Wollman: *Slovesnost Slovanů*. Eds: Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Česká asociace slavistů ve spolupráci s Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Středoevropským centrem slovanských studií a Slavistickou společností Franka Wollmana. Red.: Eva Niklesová, redakční spolupráce: Natália Čuveleva. 2. vyd. (1. vyd. 1928). TRIBUN EU, Brno 2012, s. 23–68. ISBN 978-80-263-0223-0.

dání přednášejících, ale to opět nemůže vést k celistvému uchopení látky. Jediným řešením je jeden přednášející, který ani nemusí být špičkový komparatista, ale hlavně znát čtenářsky a kultivovaně široký materiál. Nebo to může být člověk s užitými znalostmi, jenž je však schopen na tomto materiálu zabrat hodně hluboko a na svůj výklad navěsit další materiál.

V případě kurzu *Světová literatura pro slavisty* nejde o běžný obecný kurz; má být naopak teleologicky zaměřen k slavistice, tedy má hledat v světové literatuře takové poetiky a směry, jež se nejvíce a nejnosiěji promítaly právě do slovanských literatur. Je třeba odmítnout výklad světové literatury aditivně, jak o tom píše D. Ďurišin v knize *Čo je svetová literatúra?* (1992), a – podobně jako F. Wollman v případě slovanských literatur – procházet jednotlivými kulturními epochami a obdobími. Tento kurz jsme koncipovali takto: 1) Literární komparatistika a koncepcce světové literatury a světových literatur; 2) Přehled starověkých literatur (starý Egypt, literatura Mezopotámie počínaje Sumerem, Indii, Čínou, Japonsko, Tibet; v případě východní a jižní Asie nastínit i další vývoj ve středověku); 3) Antická literatura (starořecká a římská); 4) Středověká literatura evropská; 5) Období renesančně humanisticko-reformační; 6) Baroko a rokoko; 7) Evropský klasicismus; 8) Krize klasicismu, preromantismus, sentimentalismus a romantismus; 9) Realismus v 19. století; 10) Novoromantismus a modernismus; 11) Avantgardní tendence ve 20. století, 12) Novorealismus ve 20. století a jeho vztahy k moderně a avantgardě; 13) Postmodernismus; 14) Současný stav světové literatury; 15) Vybrané téma z národních literatur.

Neocenitelné je v tom spojování literatury s jinými druhy umění: to je zcela nezbytné zejména v starověkých, ale i pozdějších formacích (středověk, renesance, baroko) a v tom nám stále poskytuje neocenitelnou pomoc v tomto smyslu zatím nenahraditelná (svou komplexností a zhuštěností) příručka, kterou jsme na počátku 90. let 20. století vydali s Jiřím Pavelkou.⁷ Text vznikl jako skutečně kolektivní, tedy nelze – stejně jako v případě jiných našich společných textů psaných předtím stejným způsobem.⁸ K tomu ještě přistupuje kolektivní dílo vzniklé za spolupráce

⁷ J. Pavelka – I. Pospíšil: *Slovník epoch, směrů, skupin a manifestů*, Georgetown, Brno 1993

⁸ J. Pavelka – I. Pospíšil: *Úvod do literární vědy*, Brno 1979, 1981; *Tiž: Základní problémy literárněvědné metodologie*. Brno 1986, 1988. *Habent sua libelli*. V případě Úvodu se autoři museli vyhnout dvěma vedoucím tehdejších kateder, z nichž jen jeden, jehož ten první na ně vlastně zákeřně poslal, jim zcela otevřeně řekl své ideologické a cenzorské námitky, pro něž skriptum nemůže vyjít. Třetí vedoucí je na svou odpovědnost vydal (doc. Jaroslav Burian, 1922–1980). Druhá kniha, která vznikla podstatným přepracováním a rozšířením první a byla připravena k vydání v nakladatelství Československý spisovatel, byla snad záměrně odsouvána, a to pod různými záminkami, z nichž jen některé měly odbornou povahu. Nakonec již vyjít nestihla v důsledku listopadových událostí a hned v lednu 1990 ji autoři dostali od nových cenzorů vrácenu. Nejsme jako oni: zde se redaktoři ani nenamáhalí zdůvodnit, proč kniha nemůže vyjít, napsali jen, že nakladatelství má v důsledku zmíněných událostí již jiný program. Potom po realizaci „jeho

Problém tzv. syntetických oborů a předmětů ve filologii obecně

literárních vědců z Masarykovy univerzity na sklonku druhého tisíciletí.⁹ Zde jsem musel vstoupit do polemiky se svým přítelem prof. Ivanem Dorovským, jenž kritizoval pojem „světové literatury“ jako diskriminační a naznačil, že mezi nimi chybí např. literatura polská. Na to jsem odpověděl v samostatném článku, jehož pasáže se potom objevily ještě v jiném, tematicky posunutém textu jako příklad řešení problému hodnot a jejich tzv. rovnosti.¹⁰

Jak již ukázáno, nemusíme problémy inovací a areálu vztahovat jen k supermoderním trendům v metodologii a k nové technologii, ale i k běžné názornosti a konečnosti, v nichž právě problém výkladové a koncepční celistvosti, kompaktnosti hraje klíčovou roli. Studenti nemají problém s nedostatkem vizualizace, spíše jim chybí záchytné, opěrné body, jež lze subsumovat pod dvě slova: prostor a čas. Neboť dnešní doba, která historicky záměrně vykořeňuje, trpí nedostatkem vnitřní identity, integrity a jasných odpovědí na jasné otázky, kde a kdy jsme byli a jsme.¹¹

programu“ zanikl Československý spisovatel i Československo. Každé lidské dílo má své chyby dané objektivně i subjektivně; pravda však je, že oba texty, byť dnes již zastaralé, jsou leckde dodnes jedním z užívaných kompendií.

⁹ Světové literatury 20. století v kostce. Americká, britská, francouzská, italská, Latinská Ameriky, německá, ruská, španělská. LIBRI, Praha 1999. Pod vedením prof. PhDr. Iva Pospíšila, DrSc., zpracovali PaedDr. Simoneta Dembická, PhDr. Jaroslav Kovář, CSc., Mgr. Karolína Křížová, Dr., doc. PhDr. Petr Kyloušek, CSc., PhDr. Irena Příbylová. ISBN 80-85983-80-X.

¹⁰ Hodnoty a rovnost v literatuře. Dvě knihy a jejich inspirativní hodnota. Studia Balcanica Bohemo-Slovaca VI, sv. 2, Sekce literárněvědná a kulturologická. Sekce jazykovědná. Příspěvky prezentované na VI. mezinárodním balkanistickém sympoziu v Brně ve dnech 25.–27. dubna 2005. K vydání připravili Pavel Boček, Ladislav Hladký, Pavel Krejčí, Petr Stehlík a Václav Štěpánek. Red.: Václav Štěpánek. Ústav slavistiky FF MU, Historický ústav AV ČR, Matice moravská, Brno 2006, s. 757–767. The Problem of Value and Equality in Comparative Literary Studies: the Past and the Present (Some Comments on the Conception of „Area Value“). In: The Horizons of Contemporary Slavic Comparative Literature Studies. Ed. by Halina Janaszek- -Ivaničková. Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2007, s. 39–49. ISBN 978-83-7151-779-2.

¹¹ Odkazují tu k textu a dalším výkladům ve výše uvedené studii: I. Pospíšil: Problém kompaktního výkladu: světová literatura pro slavisty/ srovnávací studium slovanských literatur a česká komparatistická tradice. In: Libor Pavera, Ivo Pospíšil a kolektiv: Filologie, areál a praxe. Inovativnost v současných filologických oborech, sv. I., Verbum, Praha 2012, s. 8–22. ISBN 978-80-905177-3-8.